

EXPUNERE DE MOTIVE

Legea nr. 9/1991 a fost adoptată la începutul procesului de reconstrucție democratică, într-un context în care principala nevoie publică era familiarizarea instituțiilor și a societății cu standardele internaționale în materia drepturilor omului. După aproximativ 35 de ani, cadrul normativ nu mai răspunde complexității obligațiilor europene și internaționale ale României, transformării mediului informațional și tehnologic și necesității unei capacități instituționale de analiză sistemică și avertizare timpurie.

Provocările actuale includ efectele tehnologiilor digitale și ale inteligenței artificiale, protecția datelor, supravegherea, dezinformarea, discursul instigator la ură, accesul echitabil la servicii publice, gestionarea situațiilor de urgență și a crizelor sanitare, protecția grupurilor vulnerabile și ritmul accelerat al schimbărilor legislative și administrative.

Actuala reglementare este centrată pe documentare și informare, dar nu instituie mecanisme clare de urmărire a obligațiilor și recomandărilor internaționale, de identificare a problemelor sistemice, de avertizare publică, de solicitare a unui răspuns instituțional și de măsurare a impactului activității Institutului.

Necesitatea adoptării unei noi legi este susținută și de evoluțiile cadrului european și internațional de protecție a drepturilor omului, precum și de recomandările formulate de organismele internaționale cu privire la consolidarea mecanismelor naționale de promovare și protecție a drepturilor fundamentale și la dezvoltarea unor politici publice coerente în acest domeniu.

Dezbaterile publice și instituționale din ultimii ani privind oportunitatea și rolul Institutului Român pentru Drepturile Omului au evidențiat nu necesitatea desființării acestuia, ci necesitatea redefinirii și consolidării sale ca instituție publică de expertiză, capabilă să răspundă exigențelor actuale în materia promovării și protecției drepturilor omului. Prezenta inițiativă legislativă oferă această soluție, prin modernizarea cadrului normativ, clarificarea atribuțiilor și întărirea independenței și eficienței instituționale.

În acest context, proiectul de lege creează cadrul instituțional necesar pentru ca Institutul Român pentru Drepturile Omului să contribuie, în limitele competențelor sale, la fundamentarea și monitorizarea implementării unei strategii naționale în domeniul drepturilor omului, prin cercetare, analiză, evaluarea evoluțiilor sistemice și formularea de recomandări adresate autorităților publice competente.

Totodată, proiectul urmărește alinierea organizării și funcționării Institutului la principiile consacrate prin Principiile de la Paris privind statutul instituțiilor naționale pentru promovarea și protecția drepturilor omului, în special în ceea ce privește independența funcțională, pluralismul, transparența, cooperarea cu societatea civilă și exercitarea atribuțiilor pe baza expertizei și a standardelor internaționale.

Institutul Român pentru Drepturile Omului reprezintă una dintre primele instituții specializate create de statul român după schimbarea regimului politic din anul 1989, având un rol important în promovarea drepturilor omului și în reprezentarea României în cadrul cooperării europene și

internaționale în acest domeniu. Noua reglementare valorifică această tradiție instituțională și adaptează mandatul Institutului la exigențele actuale privind buna guvernare, transparența, dialogul instituțional și fundamentarea politicilor publice în materia drepturilor și libertăților fundamentale.

Amploarea modificărilor necesare depășește limitele unei intervenții punctuale asupra Legii nr. 9/1991. Sunt redefinite misiunea, atribuțiile, conducerea, raporturile cu Parlamentul, mecanismele de cooperare, transparența, finanțarea și dispozițiile tranzitorii. În conformitate cu normele de tehnică legislativă, soluția adecvată este adoptarea unei legi noi și abrogarea expresă a reglementării din 1991.

Proiectul păstrează continuitatea persoanei juridice și a patrimoniului, evitând întreruperea activității și costurile unei desființări urmate de înființarea unei alte entități.

Proiectul valorifică în mod direct considerentele Deciziei Curții Constituționale nr. 772/2020. IRDO este calificat expres drept instituție publică autonomă de interes național, aflată sub control parlamentar, și nu drept autoritate administrativă autonomă.

Instituția Avocatul Poporului are, potrivit Legii nr. 35/1997, rolul constituțional de apărare a drepturilor persoanelor fizice în raporturile cu autoritățile publice și este desemnată drept instituția națională pentru promovarea și protecția drepturilor omului în sensul Principiilor de la Paris.

IRDO nu preia și nu dublează acest rol. Noua lege îi atribuie o funcție complementară, anume cea de cercetare, analiză sistemică, educație, informare, avertizare timpurie și urmărire publică a obligațiilor și recomandărilor internaționale.

IRDO este conceput ca centru public independent de expertiză, analiză și avertizare timpurie. Impactul său nu este construit prin puterea de sancționare, ci prin calitatea metodologică a rapoartelor, transparență, publicarea răspunsurilor autorităților și capacitatea de a informa Parlamentul, Guvernul și opinia publică.

Proiectul instituie patru funcții centrale: cercetare și analiză; identificarea problemelor sistemice; urmărirea obligațiilor și recomandărilor internaționale; educație și informare publică.

Registrul electronic al obligațiilor și recomandărilor internaționale va permite identificarea autorităților responsabile, termenelor și stadiului public al măsurilor. Institutul poate transmite notificări de termen și poate include în rapoarte lipsa răspunsurilor, fără a sancționa autoritățile.

Proiectul introduce Raportul anual privind starea drepturilor omului, rapoarte tematice, rapoarte speciale și note de avertizare timpurie. Aceste instrumente vor permite reacția instituțională la schimbări legislative, sociale și tehnologice, inclusiv în contexte de criză.

Pentru garantarea obiectivității, rapoartele se bazează pe metodologii publice și surse verificabile. Autoritățile vizate factual sunt invitate să transmită observații înainte de publicare.

Recomandările IRDO cuprind problema, standardul relevant și măsurile propuse. Autoritățile răspund în 60 de zile, iar răspunsurile sunt publicate. Recomandările pentru care nu a fost comunicat un răspuns în termen sunt menționate ca atare în raportul anual. Mecanismul produce responsabilizare publică.

Conducerea executivă este asigurată de un Președinte și un Vicepreședinte, cu atribuții distincte. Președintele conduce instituția și este ordonator principal de credite. Vicepreședintele coordonează activitățile privind urmărirea obligațiilor și recomandărilor internaționale și cooperarea internațională, potrivit legii.

Procedura de selecție este publică și detaliată conținând anunț prealabil, termen minim de depunere, dosar standardizat, publicarea proiectelor de management, observații ale publicului, audiere transmisă online, criterii de evaluare și raport motivat.

Pentru a răspunde nevoii de pluralism și de contact permanent cu instituțiile și societatea, se instituie un Consiliu Consultativ format din 11 membri. În ceea ce privește componența Consiliului Consultativ pentru Drepturile Omului, soluția propusă urmărește consolidarea rolului consultativ și interinstituțional al acestuia prin includerea unor reprezentanți desemnați de autoritățile administrației publice centrale care exercită atribuții esențiale în elaborarea, coordonarea și implementarea politicilor publice cu impact asupra drepturilor și libertăților fundamentale. Alegerea acestor instituții are în vedere competențele lor legale în domenii precum justiția, ordinea publică, educația, sănătatea, apărarea națională, administrația publică, incluziunea socială și transformarea digitală, domenii în care respectarea și promovarea drepturilor omului reprezintă o obligație permanentă a statului.

Prin desemnarea membrilor de către instituțiile responsabile de fundamentarea și implementarea politicilor publice se urmărește asigurarea unui dialog instituțional permanent, facilitarea cooperării interinstituționale și formularea unor recomandări fundamentate pe experiența practică și responsabilitățile legale ale autorităților publice. În același timp, includerea a trei reprezentanți ai organizațiilor neguvernamentale cu activitate în domeniul drepturilor omului consolidează participarea societății civile și diversitatea perspectivelor în cadrul Consiliului Consultativ.

Totodată, posibilitatea invitării, în calitate de observatori, a Avocatului Poporului, a președintelui Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării și a președintelui Consiliului de Monitorizare a implementării Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități permite valorificarea expertizei instituțiilor naționale independente cu atribuții specifice în domeniul protecției drepturilor omului, fără a afecta caracterul consultativ și funcționalitatea Consiliului.

Rolul său este de a asigura dialogul instituțional, de a semnaliza probleme sistemice, de a formula recomandări asupra priorităților și de a analiza proiectul raportului anual. Consiliul Consultativ constituie nucleul instituțional al Rețelei Naționale de Cooperare în Domeniul Drepturilor Omului.

Membrii primesc o indemnizație strict legată de participarea efectivă, plafonată la cel mult 4 ședințe pe an. Soluția recunoaște activitatea profesională depusă, menținând un impact bugetar limitat și predictibil.

IRDO se finanțează de la bugetul de stat. Bugetul este evidențiat distinct, iar Președintele are calitatea de ordonator principal de credite.

Soluția asigură autonomie operațională și răspundere directă pentru utilizarea fondurilor. Execuția este supusă controlului Curții de Conturi și publicării trimestriale.

Impactul instituțional urmărit constă în trecerea de la o instituție predominant documentară la o instituție capabilă să identifice riscuri, să organizeze informațiile relevante, să sprijine decizia publică și să urmărească transparent răspunsul autorităților.

De asemenea, proiectul asigură continuitatea persoanei juridice, patrimoniului, contractelor, litigiilor și personalului. Mandatele existente încetează la depunerea jurământului de către noua conducere, evitând un vid de putere.

Sunt prevăzute termene distincte pentru selecția conducerii, constituirea Consiliului Consultativ, aprobarea regulamentului și adoptarea strategiei instituționale.

La intrarea în vigoare se abrogă expres Legea nr. 9/1991.

Protecția efectivă a drepturilor omului presupune nu numai existența unor garanții normative, ci și capacitatea statului de a identifica din timp situațiile în care exercitarea drepturilor și libertăților fundamentale poate fi afectată prin practici administrative necorespunzătoare, excese în exercitarea autorității publice, deficiențe de coordonare instituțională ori omisiuni în îndeplinirea obligațiilor legale.

Experiența instituțională demonstrează că riscurile pentru drepturile fundamentale pot apărea inclusiv în situații în care intervenția mai multor autorități este fragmentată, tardivă sau insuficient coordonată, iar lipsa unei reacții adecvate poate conduce la perpetuarea unor situații prejudiciabile. În asemenea împrejurări, identificarea responsabilităților instituționale, analiza cauzelor sistemice și formularea timpurie a unor recomandări constituie elemente esențiale pentru prevenirea unor consecințe grave asupra persoanelor și pentru consolidarea încrederii publice în instituțiile statului.

Din această perspectivă, existența unei instituții capabile să analizeze independent asemenea evoluții, inclusiv atunci când acestea își au originea în acțiunea, inacțiunea sau interacțiunea dintre autorități publice, contribuie la consolidarea mecanismelor democratice de prevenție și responsabilizare. Rolul Institutului nu este acela de a substitui competențele autorităților de control, jurisdicționale sau de protecție a drepturilor individuale, ci de a semnaliza vulnerabilitățile sistemice și de a crea cadrul necesar pentru ca acestea să fie cunoscute și remediate înainte ca efectele lor să devină ireversibile.

În acest sens, adoptarea prezentei inițiative legislative răspunde necesității consolidării unei culturi instituționale întemeiate pe prevenție, responsabilitate și respectarea efectivă a drepturilor și libertăților fundamentale.

Initiatori,

1. GRAUR EATĂLIH
2. MĂRGINEAN LUCIAN
3. ANIȘIE MONICA CRISTINA
4. ONEA OLGA
5. STOICA CIPRIAN-TITI
6. PINTEA PAUL CIPRIAN
7. FODOCA LIVIU JULIAN
8. VELA I. GHEORGHE

9. Mălăieșcu Luca.

10. CHELARU (A) RUCI

11. IONEL CARB

12. CONSTANTINESCU ROSICA

13. CERVA NASTA COSMIN

14. CUȘNIR ROSICA

cointiatori la *Propunerea legislativă privind organizarea și funcționarea Institutului Român pentru Drepturile Omului*

[illegible]